

A NAPIDÍJAS ÉS AZ ÚRISTEN KÖZÖTT LEBEGŐ

Úgy vélem, csöppet sem eretnek gondolat azt állítani, hogy Krúdy *jelenléte* a köztudatban igencsak esetleges. Az irodalmi emlékezet, az irodalomtörténet, a hivatalos kánonok – és az olvasóközönség is – meglehetősen furán bánt az íróval és az életművel.

Saját korában is csupán egy szűk réteg forgatta a könyveit. A 20-as évek végén, 30-as évek elején némely munkáit magánkiadásban volt kénytelen megjelentetni, mert a hivatalos kiadók nem tartották „piacképesnek”. „Könyveit már évek óta nem vásárolja a közönség; kiadója sem akadt. Hogy a Rothermere-díjra pályázhassék, Krúdy maga adta ki két év előtt »Az Élet Álom« című kötetét. Nem valószínű, hogy az író halála akármit is változtasson ezen a helyzeten.” – írta Hatvany Lajos a *Literatúra* 1933/7. számában.

„A kritika mindig bajban volt vele – állapította meg Schöpflin Aladár a *Nyugat* egyik 1933-as számában. – Nem illettek rá a megszokott kritikai kategóriák... Nem is írtak róla mást, mint föltétlen magasztalást vagy föltétlen elutasítást. (...) Legjobban egy zseniális cigányprímáshoz lehetne hasonlítani, aki nem tudja, vagy nem akarja tudni, hogyan muzsikálnak mások, csak úgy muzsikál, ahogy neki jól esik... De mindenesetre lélekből. (...) A szabályszerű, normális életet élő emberek... alig érdekelték. ... Az ő emberei a különcök, a társadalomból és morálból kiszakadtak, furcsa szenvedélyek rabjai, eszeveszett szerelmesek, vad kártyások, korcsmázó figurák, elúsztatott birtokukat visszaszró földesurak, kivénült vagy kizüllött pincérek, csodálatos mániákusok, férfiakat zabáló menyecskék, férfiakat kitartó, hervadt asszonyok és mindenféle más lehetetlen népség.”

A fentieket erősíti Ady megállapítása: „Azokról és úgy, akikről és ahogy Krúdy ír, csak az írhat, akinek társadalmi rangja tisztázhatatlan, s állandóan a napidíjas és az úristen között lebe-

gő. Csak ez látja meg... azokat, akik a társadalmon kívül bitangolnak.”

Ez a társadalmon kívüliség végigkísérte Krúdy életét, de legszemléletesebben ezt épp a halálának körülményei példázzák. Roppant tanulságos ugyanis mindaz, ami történt, épp ezért érdemes egy pillantást vetni a korabeli lapokra, amelyek jelentős terjedelemben számoltak be az író haláláról, majd a temetésről is.

Az esetenként túlburjánzó, bulvár-ízű hatásvadász megnyilatkozások mellett is átsüt a mérhetetlen keserűség, a tehetetlenség, a megalázottság.

A *Literatura* például Supka Géza sírnál elmondott beszédét idézte: *„Szégyenpírral az arcomon olvastam az utolsó napodról szóló lapjelentést: az utolsó szó, amelyet ember hallott Tőled, az volt, hogy »kérem, holnap korán keltsenek fel, mert el kell mennem a pénzügyminiszterhez, meg a kultuszminiszterhez, hogy sürgessem a segélyemet«.*

Szindbád, álomhajós, hát erre a valóságra kellett ébredned?! Ahelyett, hogy Nálad előszobáztak volna kiadók minden sor kéziratodért, ahelyett néked kellett segélyért odarestelkedned a hatalmasok színe elébe!”

A *Reggeli Újság* tudósítója Lázár Miklós képviselő beszédét emelte ki a temetésről szóló beszámolóban. *„Tetemre hívom ide azt a társadalmat és azt a hivatalos irodalmat, amely eltűrte, hogy egy kis... földszintes ház egyszerű szobájában, a kikapcsolt villanyt helyettesítő gyertyaszál pislogó fénye mellett dobbanjon utolsót ennek a nagy magyar írófejedelemnek a szíve.”*

A kis földszintes ház a Templom utca 15.-ben volt. Budán, ahová az író korábban annyira vágyott. Ahová a Margitszigetről költözött. S ahonnan egy 10 pengős tartozás (ki nem fizetett számla) miatt kikapcsoltatta az áramot a szolgáltató.

Erről írt meglehetősen vitriolos tollal – de érthető indulattal Papp Jenő a *Magyarság* május 25-ei számában: *„Nem megy ki a fejemből ez a kikapcsolt villany. Krúdy Gyula nem kapott világitást az Elektromos Művektől, nem tudta fizetni számláját, kikapcsolták az áramot és Krúdy gyertya mellett vakoskodott, mikor*

dolgozott. (...) Hány magányos utcai villanylámpa ég elszórtan... a külvárosi romok, mezei utak mellett, ahol a madár se jár... És ezeket nem szerelik le, ezekre áldoz a tisztelt közület... De a Templom-utca 15-ben, ahol egy nagyszerű lélek próbálta szivárványait papírra vetni, ott megjelent a szerelő, és véget vetett a világításnak. Krúdy Gyula munkája nem ért annyit, mint egy távoli városrész magányos utcai lámpája.”

Az *Esti Kurir* – az özvegyre hivatkozva – azt is megírta, hogy az áram kikapcsolása csak az első lépés volt a család végső nyomorba süllyedése irányába. Az igazán nagy veszélyt a várható kilakoltatás jelentette. Ezt megelőzendő kilincselte Krúdy a kultuszminisztériumban. Ide készült halála napján is, hogy némi támogatást találjon.

Pedig elismert írónak mondták s tartották a kortársak. „*Darabjának, a „»Zoltánká«-nak nagy sikere volt a Magyar Színházban.*” Az esemény azért is érdekes, mert erre az alkalomra ünnepi öltözetet – egy frakkot – csináltatott Krúdy, amit a *Zoltánka* bemutatóján túl lánya esküvőjén szeretett volna magára öltetni. S amit kevéssel korábban zálogba akart tenni, hogy némi pénzhez jusson. „*Nem vették be a zálogba. A becsiüs azt üzente a közszolgával, hogy nagyon nagyok a méretei...*” – panaszkolta kesernyés nevetésbe fúló hangon a *Magyar Hírlap* újságírójának, Várkonyi Titusznak. Hát ebben a frakkban temették el.

Utolsó közszereplése a Rádióban lett volna három nappal korábban. A *vén számár* című novelláját tüzték műsorra. „*Ez én vagyok*” – mondta némi öniróniával a feleségének, mikor átadta neki a kéziratot. Eredetileg ő maga olvasta volna fel a szöveget, ám mivel nem érezte jól magát, helyette fia, ifj. Krúdy Gyula ült a mikrofon elé.

Roppant tanulságos maga a temetés is. Mintha az író maga rendezte volna. „*Krúdy Gyula dízsírhelyet kap a fővárostól. – írja w. j. Az Újság, hasábjain – Biz ez különös, szinte érthetetlen. Tegnap kikapcsolták a villanyórát a lakásában, ma pedig dízsírhelyet kap. Dízsírhelyet adnak neki, de tíz pengő ára villanyt nem kaphat hitelbe.*”

„Szívfacsaró temetés volt”. A Reggel című lap terjedelmes írást szentelt a szertartás leírásának: „Déli egy óra. A borús májusi ég hirtelen könnyezni kezd, hideg, vad nyári zápor csap le a szakadt, szürke felhőfoszlányokból a Kerepesi-úti temetőre, amelynek érzéketlen halottasházában virágos ravatalon Krúdy Gyula fekszik holtan tizennyolc kandeláber között a ravatalon, frakkban, fehér nyakkendővel... oly fejedelmi elegánsan, mint egy herceg. (...) És megindul a menet ki a sír felé. A tömeg, amely eddig mozdulatlanul várakozott a porzó esőben a halottasház előtt, rebbenve mozdul meg, s levett kalappal indul el a halottaskocsi után... Hirtelen kisüt a nap – igazi Krúdy-idő... A menet megérkezik a sírhoz. (...) Megszólal az Operaház énekkara, majd a nyíregyházi Sáray Elemér áll zenekarával a nyitott sír elé és eljátssza a »Lehullott a rezgő nyárfa levelé«-t. Zengnek, búgnak a húrok, könnyes szemmel hallgatja a szívfájdító nótát a sokaság.”

Az érzelmileg túlfűtött cikk megtévesztő – talán szépíti-színezi is a valóságot, és azt sugallja, mintha a szertartás igazi nemzeti gyászünnep lett volna. Pedig korántsem volt az. A tárgyilagosabb tudósítások kitérnek arra is, hogy ki mindenki hiányzott a temetésről, akiknek – hitük szerint – ott kellett volna lenni. Például a kultuszkormányzat sem képviseltette magát. De mások is hiányoztak a gyászolók közül.

„Nemcsak a hivatalos Magyarország maradt el, így a Székesfőváros is – kesergett Féja Géza a Szabadság hasábjain –, hanem a „Nyugat” is megfeledkezett róla, melynek pedig hosszú időn át főmunkatársa volt. Az időből esett ki? Dehogy! A magyar idő csúszott félre az élet útjából s száműzetésben, magányban, kényszerzubbonyban senyved a magyar kulturális lelkiismeret! Vajon szerző volt-e Krúdy Gyula úrnak itt hagyni ezt a világot?”

Tudni kell, hogy asznap két temetés volt. Délután egy óraker egy bizonyos Heidelberg Vilmost – egy valutaperben bűnösnek talált bankárt – és feleségét helyezték örök nyugalomra. Az újságok szenzációként tálalták halálukat – a meghurcolt férj, s a halála után öngyilkosságot elkövető feleség történetét. Talán ennek is

köszönhető, hogy hatalmas tömeg kísérte őket utolsó útjukra. Ehhez képest Krúdy temetése – mely két órával később volt ugyanott – szerény szertartásnak bizonyult. S ami igazán feltűnő volt: Herczeg Ferenc, az írófejedelem, aki Heidelberg temetésén megjelent, nem kísérte el utolsó útjára Krúdyt.

„*Krudy sírja köré csak azok jöttek, akik a Heidelberg temetésről megmaradtak. És ne kerüljessük, a magyar irodalom reprezentatív nagy alakja... Herczegh Ferenc, jobban illett volna az író sírjához, mint a bankáréhoz. Írótársát temették, valakit az ő generációjából... Illett volna egy rögöt dobni az író koporsójára is. Miért éppen Herczegh Ferenc távolmaradása tűnt fel? Legyünk őszinték, Krudy temetésén nem is vette senki sem észre, hogy nem volt ott. De amikor az ember a hétfői lapokban olvasta, hogy a bankár temetésén megjelent, – nagyon hiányzott a neve az író temetésén megjelentek névsorából*” – jegyezte meg a *Társadalmunk* című lap névtelen cikkírója.

Talán e hiányérzetet ellensúlyozandó, Az *Est* című lap közzétette azok névsorát is, akik táviratilag fejezték ki részvétüket, együttérzésüket a családnak. Ezek között szerepel *Hóman Bálint* kultuszminiszter, *Szabolcs* megye képviselőjében *Virányi* alispán, a színpadi szerzők nevében *Csathó Kálmán*.

Alighanem oszthatjuk az *Esti Kurir* tudósítójának véleményét: „... maga is regényalak volt, félmúlt idők aranyos, szelíd-szomorú romantikájával... egykor a nők bálványa, utóbb az elandalodók, a régi szebb világba visszavágyók mesemondója, maga is az örök Szindbád. (...) S úgy ment el az esős májusi reggelen, mint történeteinek hőse: elvonultan a világtól, csalódottan, régi nagy hírének, szép ifjúi élete emlékeinek függönyét szelíd mosolylyal húzta be maga mögött s még csak el sem köszönt senkitől...”

„*Abban a tévhitben élünk, hogy mindig vasárnap van...*” – magyarázta *Móricz*nak az utolsó beszélgetésük alkalmával. Mostanában pedig mintha egyre ritkulnának a vasárnapok...